

ՀԱՉԱՍԻ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐ
ԵՒ
ՀԱՅ ՀԱՄԱՐԱԿԱՌԹԻՒՆԸ

«Ո՛վ կը լինի կաթողիկոս, ո՞ւմ կընտրեն հայերը. կը լինի՞ այդ մէկ այնպիսի անձնատրութիւն, որ ուս կառավարութեան հրամաններէ հլու զործադրող յայտնըւէ, թէ ոչ. ի՞նչ զիրք կը բռնեն ուս ու տաճիկ կառավարութիւնները. ի՞նչ ազդեցութիւն կունենան նրանք ընտրութիւնների վրայ և այլն» — ահա այն հարցերը, որ երկար ամիսներից ի վեր տալիս են միմեանց հայերը: Մեր մամուլն էլ, հաւաքած իր եղած չեղած ոյժերը, չաբունակ փող է փչում այդ խնդրի տւիթով: Ամեն մի գոյնի հրապարակագիրն իր վեղարաւոր կանգիդատն (թիկնածու) ունի, և ներքողներ մի կողմից ու յարձակումներ միւս կողմից՝ ուղղված դէպի ընտրելիները — անվերջ են: Եւ կաթողիկոսական ընտրութեան ազիտացիան, քանի ջաղացքի թևերի նման, զարնվում է աջ ու ձախ: Իւրաքանչիւր կուսակցութիւն փայփայում է այն միտքը, թէ ընտրողական պատերազմի գաշտում՝ վճռական ընտրելի իրան է պատկանելու, վերջին խօսքն իրանն է: Իւրաքանչիւր կուսակցութիւն կարծում է, թէ մի ծանր ընտրելի իր վրայ և ջանք է տնդում իրան տալ պարտականութեան զիտակ եղողի կերպարանք:

Բայց կաթողիկոսական խնդրի այդ բոլոր ժամանակաւոր ազիտատորները, եթէ ենթադրենք թէ զրանք զըրդ ված են անկեղծ մտքով ու զգացումով՝ հէնց այդ պատճառով չեն թողնում արդեօք անգիտակցական գերասանների տպաւորութիւն այն կատակերգութեան, այն կոմէդիայի մէջ, ինչպիսին է այսօր կաթողիկոսական ընտրութիւնը: Անգիտակցական գերասաններ ենք ասում, որովհետեւ կարելի է արդեօք կարծել, թէ այդ բոլոր աղմուկը, ազիտացիական այդ ճիգն ու քրտինքը որ և է լուրջ նշանակութիւն ունեն հայոց շահերի վերաբերութեամբ հայութեան ներկայ պատմական ընտրելի և անհրաժեշտ ասում, որովհետեւ մի՞թէ, յիշուի, հայ հասարակութիւնը կարծում է, թէ ինքն է ընտրում կաթողիկոսին: Ինչ

քաղցր ինքնախաբէութիւն է դա հայ հասարակութեան համար, որ այնքան մեծ կարեւորութիւն է տալիս ազգային կեանքի տեսակէտից կաթողիկոսական աթոռին և, հետեւաբար, նաև ընտրութեան:

Բայց պէտք է ըմբռնել իրականութիւնը: Պէտք է գիտենալ, թէ քանի որ քաղաքական կերպերը Ռուսաստանում կը լինեն միապետական, քանի որ ռուսահայերը զուրկ կը լինեն քաղաքական ազատութիւններից և քանի որ ռուսաց լոնապետական կառավարութեան շահերը կը թելադրեն նրան աւելի ու աւելի ճնշել ռուսահայերին (որպէս նաև թէ՛ ռուս և թէ՛ ուրիշ ազգերին Ռուսաստանում), — կաթողիկոս ընտրելը հայերի կողմից կայ ու կը մնայ ըսկ մի հեգնական ձեւակերպութիւն և այն ամբողջ աղմուկը, որ տեղի է ունենում զրա շուրջը, միայն ժամանակի կորուստ: Դրզված իր բռնակալ քաղաքականութեամբ, ռուսաց կառավարութիւնը միշտ կը փնայ իր ազդեցութիւնը գործադրել կաթողիկոսի ընտրութեան վրայ և իր քաղաքականութեան յարմար մէկ անձն բաղմամբ տեսնել կաթողիկոսական աթոռի վրայ: Մակարի ընտրութիւնն սպառնաց է դրան, որ զեռ ամեն քը յիշում են Ռուսաց կառավարութիւնը նոյնն է անում՝ նաև այսօր, որ կաթողիկոսական գալիք ընտրութեան մասին մանրաքննիք քննութիւն բացեց այնպիսի մի ժամանակ, երբ դեռ հայ հասարակութիւնը Մակարի թաղումով էր գրաւված: Փաստը, որ յայտնի է մեզ հաստատ աղբիւրից, հետեւեալն է: Մակարի մահից անմիջապէս յետոյ ռուսաց կառավարութեան կողմից կարգադրութիւն եղաւ ում՝ որ հարկն է՝ ճիշդ տեղեկութիւններ հաւաքել այն բոլոր հայ հոգեւորականների մասին — իրանց կենսագրութեամբ, բնակութեան յատկութիւններով, ուղղութեամբ, համոզումներով և այլն, և այլն (մի շարք մանրամասն հարցեր), — որոնք կարող են կաթողիկոսական ընտրելիների կարգն անցնել: Եւ ո՛վ գիտէ, կաթողիկոսական գալիք ընտրութեան ժամանակ Գուգէ ի՞նչ սիւրբալիզներ (անակնկալութիւններ) են պատրաստ վում հայերի համար ռուսաց միապետի սալատում: Հայ հասարակութեան կամքից չէ կախված ընտրել կաթողիկոս այս կամ՝ այն հոգեւորականին, եթէ ռուսաց

կառավարութեան շահերն էլ այդտեղ չօչափւում են փորձնականութեամբ յայտնի է մեզ, թէ ուսաց միապետական կառավարութիւնն ինչպէս գիտէ գործադրել տալ իր կամքը, եթէ մենք զինված չենք նրա դէմ նպատակա յարմար գործիքներով:

Բայց ենթադրենք իսկ, թէ կաթողիկոս ընտրվեցաւ այնպիսի մէկ անձն, որ յարգված է հայ հասարակութեան մեծամասնութեան կողմից և կարող է համարվել այդ հասարակութեան և ո՛չ ուս կառավարութեան ընտրելի: Ենթադրենք, թէ այդ կաթողիկոսը տողորված է ամենաբարի զգացումներով ու դիտումներով դէպի հայ ազգը և իր գործունէութեամբ ջանք է անում օգտակար լինել նրան: Այլի տողն ունենալով այն, որ կաթողիկոսի իրաւունքները կենտրոնացած են միայն դպրոցի ու եկեղեցու վրայ, հարցնում ենք. — կարո՞ղ է արդեօք անել նա իսկապէս մի լուրջ գործ, երբ պարտաւոր է յարմարվել ուսաց կառավարութեան աննպաստ ու ճնշող օրէնքներին: Մի կողմ թողնենք արդէն այն, որ երբեք, ո՛չ մի երկրում հոգևորականութեան շնորհով գալորցական բարեկարգութիւն չէ եղել, որքան էլ այդ հոգևորականութիւնն ինքն կրթված լինէր, քանի որ նա դպրոցի նշանակութիւնը հասկացել է միայն կրօնական տեսակէտից և իր շահերի համահմատ: Մի կողմ թողնենք նաև այն, որ ապագայ սերունդների ճշմարիտ կրթական նախանձախնդիր լինելով, պէտք է ձգտել խելը հոգևորականութեան ձեռքից, կաթողիկոսի իրաւասութիւնից դուրս հանել մեր դպրոցը: Բայց որովհետև մենք վերը զիջանցինք, թոյլ տալով մէկ այն պիսի ենթադրութիւն, թէ ապագայ կաթողիկոսը հայոց ընտրելի կոչման արժանի լինի, զիջանք նաև այս դէպքում, ենթադրելով, թէ հայոց ապագայ կաթողիկոսը մէկ այն պիսի հմուտն է ու չը տեսնված անձնաւորութիւն կը հանդիսանայ, որ կը կառավարէ մեր դպրոցները նպատակա յարմար եղանակով, որով անհրաժեշտաբար հոգևորականութեան ու կրօնական շահերի հակառակ գործած կը լինի: Սակայն, կրկնում ենք, ի՞նչ կարող է անել նա, երբ իր նպատակների գործադրութեան օղջն պիտի հանդիպէ ուսաց կառավարութեան օրէնքների ամուր պատնէշին: Անտարակոյս, չենք մոռացել, որ մեր դպրոցական գործերը ղեկը չեն ուսաց կառավարութեան խիստ ազդեցութիւնից և թէ այդ ազդեցութիւնը նա գիտէ գործադրել ո՛չ միայն առանց առանձին ուղղորդութիւն գործնելու կաթողիկոսի վրայ, այլ և գիտենալով սրան գործիք գործնել: Եթէ մոռացել ենք, այդ դէպքում ուսաց կառավարութիւնն ինքն հոգս կը կրէ և մեղ կը յիշենք, որ մենք նրա բանակող լծի տակ ճնշված օտարի ենք և մեզից չէ կախված մեր դպրոցական և ընդհանրապէս՝ հասարակական գործերի կարգադրութիւնները: Ահա՛ թէ ինչ

ենք կարողում եւրօպական լրագիրներում. —

«Կաթողիկոսական ընտրութիւնից վերջը ուսաց կառավարութիւնը կաթողիկոսին կը ներկայացնէ մի նոր կանոնադրութիւն, որին պէտք է ենթարկվեն ուսաւսուցիչները: Այդ կանոնադրութիւնն կունենայ երեք գլխաւոր կէտ. — 1) Ռուսաստանի հայոց դպրոցներում՝ դասատուութիւնը պէտք է կատարվէ ուսաց լիզուով, բացի էրօնի: 2) Ռուսաց դպրոցները յաճախող հայ աշակերտների կրօնական դասագրքերը պէտք է լինեն ռուսերէն և կրօնքի դասատուութիւնը պէտք է գործադրվէ ուսաց լիզուով: 3) Էջմիածնի և Ռուսաստանում գտնված հայ վանքերի անշարժ կայքերին զին դնելուց յետոյ, ուսաց կառավարութիւնը կիրառեն նրանց և ինքն կը կառավարէ: Այդ կառավարների հակառակ արժէքը կը յանձնվէ Կառավար շահան Բանկին և հայ հսգիտականների ոռճիկի նշանակողն ու վճարողը կը լինի ուղղակի ինքն կառավարութիւնը, կաթողիկոսն այլ ևս ոչինչ իրաւունք չունենալով խանդելու գործերի մէջ:»

Ահա՛ ուսաց կառավարութեան ընթացքը: Խնդիրը նրանում չէ, թէ նա կը գործադրէ, թէ ոչ իր այդ գիտումները և կաթողիկոսին կը ներկայացնէ, թէ ոչ այդ պիսի մի կանոնադրութիւն: Խնդիրը նրանում է, որ այդ կէտերում արտախայտում է ուսաց կառավարութեան բռնապետական քաղաքականութիւնը, որից մղված՝ նա միշտ կարող է բռնանալ իր հպատակ ժողովրդների լիզուի ազատութեան վրայ, լիզուի, որ ժողովրդի խօսակցութեան միակ գործիքն է, և տիրանալ այն կառավարներին, որ խիտապէս ո՛չ նրան պիտի սլատկանեն և ո՛չ վանքերին, այլ ազգային են և պէտք է լինեն լոկ հասարակութեան հաւաքական սեփականութիւն: Այդպիսի քաղաքականութեան դէմ մաքաւելու համար մի կաթողիկոս չունի և չէ կարող ունենալ հարկ եղած ոյժը, իրաւունքներն ու հեղինակութիւնը: Այդպիսի խնդիրները վերաբերում են հասարակութեան, ժողովրդին և սրանք են, որ կարող են, որ ընդունակ են մաքաւել իրանց շահերը պաշտպանութեամբ համար: Եթէ նոյն իսկ կառավարութեան ընդդիմադրող մի կաթողիկոս ունենանք, նա անկարող կը լինի չը յարմարվել ուսաց կառավարութեան պահանջներին ու օրէնքներին, որոնց դէմ մարտնչել իր բարոյական ու իրաւական ոյժերից վեր է և իր բուն պաշտօնից ու կոչումից էլ դուրս. կաթողիկոսը լոկ եկեղեցական պէտ է և ոչ հասարակական: Եւ ուրեմն, մեր հասարակական շահերի վերաբերութեամբ նրա դերը հաստատրվում է զրօն խի կարծել, ինչպէս շատերը, թէ կաթողիկոսին կարելի է պատնէշ գործնել ուսաց կառավարութեան օրէնքներին դէմ, երբ զիանք որ դրանց հարուածներին պատասխանելու ոյժը չունի և չէ կարող ունենալ մի կաթողիկոս, — դա նշանակում է խառնափել սեփական հասարակական շահերի պաշտպանութիւնից:

«Հապա՜ եկեղեցու բարեկարգութիւնների խնդիրը, — կասեն մեզ. — չէ՞ որ դա կաթողիկոսից է կախված. հապա՜ հոգեորականութեան մտաւոր ու բարոյական զարգացման խնդիրը. չէ՞ որ մի կրթված կաթողիկոս կը ձգտէ լուծում տալ այդ խնդրին ևս »: Այո՛, դրանք են միակ կէտերը, որ լիովին կախում ունեն կաթողիկոսից, նրա անձնական համոզումներից, սակայն լոկ այդպիսի կէտերումն է, լոկ զուտ ներքին եկեղեցական գործերումն է կայանում կաթողիկոսի իսկական պաշտօնը, թէ՛ն ուսաց կառավարութեան քաղաքականութիւնը ձգտում է այդ պաշտօնընէ հաւասարացնել զրօի Բայց Բուսաստանի ու Թիւրքիայի ներկայ այնպիսի հասարակական հանգամանքներում, երբ իրերի գրութիւնը սպառնում է երկու երկրումն էլ քարի վրայ չը թողնել և պահանջում է հասարակական բոլորովին տարբեր աշխատութիւն, որ զեօք եկեղեցու բարեկարգութեան ու հոգեորականութեան կրթութեան խնդիրն է, որ պիտի ղրադեցնէ հայ հասարակութեան սղջամիտ և իր ազգային ու մարդկային պարտականութիւնները ճանաչող մասին: Արդեօք պէտք է մոռանանք մեր այդ պարտականութիւնները և լիովին յաջողակիւնք ու ազգային գոյութեան ապահովութեան խնդիր դարձնենք կաթողիկոսական խնդիրը, որ եկեղեցու սահմաններից դուրս զուրկ է ամեն նշանակութիւնից և որ ոչինչ աննշտութիւն չունի մեր ազգային ու հասարակական արմատական խնդիրների հետ թողէ՛ք եկեղեցին եկեղեցուն, թողէ՛ք կաթողիկոս կոչված մումիւն մնայ իր իսկական տեղը՝ եկեղեցու պատերի մէջ: Այ՛ դարձնէք նրան ազգային կուռք ձեզ համար, մի՛ երկակայէք, թէ նա ազգային խրտուխակ է ձեր ձեռքին ուսաց կառավարութեան ղէմ և մի՛ թաղնվէք թըշնամու աչքից նրա վնդարի տակ: Եթէ դուք պահանջող էք ձեր լեզուի, խղճի, գարոյի ազատութեան, զիմեցէք այնպիսի հասարակական գործունէութեան, որի առարկան լինի ո՛չ թէ եկեղեցին, ո՛չ թէ կաթողիկոսի Ալմօն կամ Սարգիս լինելը, — ինչ ողջ մէկ է մեր հասարակական շահերի տեսակէտից, — այլ ձեր գործունէութեան առարկան թող լինի ընդհանուր հայութեան հասարակական կացութեան բարեկարգութիւնը, նրա մարդկային ու քաղաքացիական իրաւունքների ձեռք բերելը: Ունեցէք ուղղակի վէրքի վրայ ձեռք դնելու քաղաքացիական արիւթիւն: Հայութեան համար ներկայ պատմական րոպէն վճռական է, և այն բոլոր հայերը, որ մտքի ու սրտի մարդիկ են, չը պիտի վատեն իրանց ոյժերն այնպիսի խնդիրների վրայ, որ գառն ու ծաղրական կերպով հեղծում են մարդկութեան մինչև օրս ձեռք բերած առաջագիմութիւնն ու նրա յետագայ զարգացման պահանջները: Հայութեան հանրական շահերը հասարա-

կական բոլորովին այլ աշխատութեան, այլ գործունէութեան վրայ են ձեռք մատնանիլ անուս: Ամբողջ քաղաքաւրթված աշխարհի վրայով սկսել է արդէն փչել այն հոգի, որ գիտէ կործանել հասարակական խարխուլ շէքերը և մաքրել հարթել ասպարէզը նոր շէքերի համար: Թողէ՛ք ընկնեն խարխուլ շէքերը և ձգտեցէք կառուցանել նորերը: Հասկանա՛նք մեր պատմական պարտականութիւնը. ըմբռնենք այն մեծ դերը, որ դնում են մեզ վրայ ժամանակիս հանրամարդկային կենսական պահանջները և գործադրենք նպատակայարմար աշխատութիւնը: Թողնենք մի կողմ այնպիսի խնդիրներ, որ հեռացնում են մեր ուշադրութիւնը մեր արմատական ցաւերից, որ ոչինչ գրական նշանակութիւն չեն կարող ունենալ հայութեան հասարակական շահերի վերաբերութեամբ և որ լոկ շուրջը հանած ազմուկն ուրիշ ոչինչ չէ, եթէ ոչ ինքնախարէութեան և կամ եկեղեցու բակում մղված կուսակցական կռիւների արդիւնք:

Թ Ղ Թ Ա Կ Յ Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ն Ե Բ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԹԻԻՐՔԻԱՅԻՅ

Արարկիր, 28 յունվար 1892.

Ինչպէս յայտնի է ընթերցողաց, անցեալ տարի զարնը, լեցաւ քաղաքիս մէջ Ե ու ս ու Ք ոստիկանապետը: Ապանութիւնը տեղի ունեցաւ գիւղը գրիթէ ժամը վեցի կամ եօթի ատենները քաղաքի կեդրոնական փողոցի վրայ՝ Մ ա լ ու մ ե ա ն Զ աքարի տան առջև:

Հետեւեալ օրը խուզարկութիւնք տեղի ունեցան, բան տը լիցուեցաւ հայ ու տաճիկ բանտարկեալներով: Նախ հանրական հարցաքննութիւնը ոչինչ չը տալով բոլոր բանտարկեալք կարճակուրէն երաշխաւորներ տալով իբաց առեալ յիշեալ վատահամբաւ Մարումեանի եղբայրն իր մի ազգականի հետ, որք այն գիւղի պառկած են եղեր Զաքարի տունը:

Երեք օրէն կուգայ Քարբերդի բօմիւէր Ս ու լ է յ մ ա նը, որ այսօր ի Պօլիս բանտարկուած է՝ իր պաշտօնի մէջ զանազան զեղծումներ գործելուն և կառավարութեան հարիւր յիսուն ոսկին վատնելուն համար (գոնէ այսպէս կրիմացենն պաշտօնական թերթերը): Ահա այս գող ու խարդախ բօմիւէրը, որ Քարբերդի աղիւ եղած (պաշտօնաւանկ) կուսակալի աջ բաղուկն էր, կըսկսի վերաքննութեան: Երկար զէս ու զէն ընկնելէ յետոյ ողորմելին կը տեսնէ որ սպաննութեան հետքերը միանգամայն անհետացած են (բառ տու բառ այս խոսքերը կը յայտնէ նա սուսնորդարանի մէջ մի քանի քաղաքացիներու հանդէս): Ասկայն և այնպէս բանտը կը լեցուի, այս անգամ միայն հայերով: Կուսակալը այսպէս հրամայած է եղեր:

Զաքար Մարումեանը կը խոստանայ քննիչ պաշտօնեա

յին օգնութեան ձեռք կարկառել, պայմանաւ որ իրեն ռուսական լրտեսի պաշտօն տրուի։ Զը նայելով որ գայ մազամը այս անձը այս կամայն խնդրի համար բազում անգամ վնասած է եղեր կառավարութենէն, պատուիրելով որ այլ ևս կառավարութիւնը ոտք չը կոխէ, սա, կայն և այնպէս խարդախը կը խոստանայ պայմանը ընդունել։

Զաքար տեսակցութիւն կը խնդրէ բանտարկեալ եղբորը հետ։ Բանտարկեալները կը բողոքեն, երևան հանելով որ դեռ նոր արգիլուեցաւ իրենց հետ տեսնուիլ։ Անշուշտ այս բողոքը չը լսուի։ Նազիկը կը հանեն դուրս եղբորմէն հրահանգներ ստանալու համար։ Այս կը կանչուի գող քննիչի քով ուր նա՝ ջրելով իր առաջի ըսածները կը վկայէ թէ՝ «ես լսեցի հրացանի պայթիւնը, պատուհանէն գլուխս դուրս հանեցի և վեց մարդ տեսայ, որոցմէ միայն երեքը ճանչցայ։ — Հացագործ և ան Վանիէլ, Մըսըրլեան Գրիգոր և Ներկաւ րարեան վարդան (երեքն ալ նոյն Զաքարի ոխերով թնամիները)։ Բանտարկեալները լսած լինելով երկու եղբորոց խօսակցութիւնը, կը բողոքեն քովսէրին։ Անհետեւ կը կանչուի Նազիկ գրպարտիչի ազգականը և կը վկայէ որ ընդհակառակը «երբ լսուեցաւ հրացանի ձայնը, վախէ երկուքս ալ գլուխնիս վերմակի մէջ փաթ թելով մինչև լոյս ծագելը կը գողայինք»։ Բանտարկուած քովսէրին հաճելի չը գար այս վկայութիւնը, ուստի և կը վնասէ վերջինս «աղայ ես» ըսելով իսկ՝ «աղան, հազիւ մի քանի ամսուան պզտիկ է Նազիկէն։ Հետաքրքրաւոր է իմանալ թէ ինչ կըսէր քովսէրը եթէ ուրիշ վրէպայութիւն չիկէր։ Մի ուրիշ բանտարկեալ Սեդրակ Նիսեան (որ ուղեղային հիւանդութեան պատճառաւ վերջերս ինքնասպանութիւն գործեց) քննութեան ժամանակ կը վկայէ թէ լսած էր Եղսուֆի ձայնը որ «աղամ, պէյլով» պոռալով թողութիւն կաղաղակէր»։ Քննիչը կը միացնէ այս երկու բացականչութիւնները՝ կըլլայ Աղա, սէյ, — ածական մը որ կուտան քաղաքիս մէջ մանչերուն (ըստ սովորութեան քաղաքի՝ Ներկարարեանը այս ածականով կը կոչուէր ընկերներով)։ Նիսեան կը բողոքէ այս միացման գէժ։ «ցնորամիտ ես» ըսելով բողոքն ալ չարձանագրուի։

Նազիկի գրպարտութենէն յետոյ վերոյիշեալ երեքի բը նկարաններ կը խուզարկուին։ Վանիէլ Հացագործեանը չը կայ, տան մէջ ոչինչ չը գտնուի։ Մըսըրլեանի վերմակի վրայ լուցկիի գլխի մեծութեան չափ մի անորոշ բիծ կը տեսնուի, իսկ պատի (փողոցի կողմէն) վրայ արեան հետքեր՝ մատով քսած։ Բարեբաղդարար տանը քովսէրի ճամբի հօտան կը վկայէ թէ տաներէն մէկուն բիթն էր արիւնած, թէ նա էր քսած այդ արիւնը։ Գայմազա մըն ալ կը վկայէ որ առաջի խուզարկութեան ժամանակ այդ հետքերը չը կային։ Ներկարարեանի հին ճերմակի ղէնի վրայ մի հին բիծ կը գտնուի (չը մոռնամ ըսելու որ ինքը ներկարար է)։

Ահա գտնուեցան Եղսուֆի արեան հետքերը։ Ներկարարեանը և Մըսըրլեանը կը բանտարկուին և զինուորա-

կան ահագին ոյժով Քարբերդ կը տարուին։ Ամբողջ քաղաքը ոտքի կենէ Եղսուֆի սպաննողները տեսնելու։ «Նրիկ հարուստի տղայք են» կը կոչէ բազմութենէն տաճիկ մը, «փարայի աղբիւր է» ... և այլն։

Վերջը ասոնց վրայ կը բարդուի երրորդը, Յովհաննէս անունով։ Սպաննութենէն երեք շաբաթ յետոյ ասոր ձեռքի վրայ արեան հետքեր կը տեսնուին։ «Եղսուֆի արիւնն է ըսելով՝ աս ալ Քարբերդ կը զրկեն։ Ոգորմնի երիտասարդը ասոր համար մէկ տարի բանտարկութիւն կը տուժէ առանց մի անգամ հարցաքննուելու (չեմ յիշեր միւս պարագայները, զորօրինակ պախլիչը)։

Ներկարարեանը և Մըսըրլեանը տաանեակ վկաներ ցոյց կուտան որ այդ գիշեր այս ինչ այն ինչ տեղն էին վկանները չին լսուի։ Նազիկի տուն վերադառնալով իր մօր դադաղի վրայ կսկսի մագերը փետտել «ա՛լս Զաքարը տունս քանգեց, անմղներ ձեռք տուի» պոռալով ուշաթափ կիյնայ։ Ներկայ գտնուողները կը վկայեն զայս։ Անշուշտ Բանտարկեալ ծնողները, երբ կը հանեն վերմակը և ճերմակեղենները, կը պահանջեն որ մուխթարի կնիքով կնքուի լսող չըլլար (որովհետեւ այս ամենը քովսէրի հաշտոյն չը գար — Պօլսէն հեռագիր է եկած յանցաւորն գտնելու)։ Ոստիկանները չալկած, իցոյց ամբողջ աշխարհի կառավարութիւն կը տանին այս իրերը։ Մի այն հետեւեալ օր կը կանչուի բժիշկը քննելու և այն ալ զօմիսէրի պատուէրին համապատասխան, և այլն և այլն։

Երեք ամիս առաջ ալ երբ բանտարկեալները դատարան պիտի հանուէին մի տարի բանտարկութենէն յետոյ, դատաւորները մի հարուստ քարերգի տաճիկի միջոցաւ (Բաշիտ էֆէնտի) իմաց կուտան բանտարկեալներուն որ եթէ ութսուն սկի տան, կազատուին։ Մերժողական պատասխան կը տրուի։ Դատաւորները իրենց վրէժը լուծելու համար ՄԱՀՈՒԱՆ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՏԵՆ ՀԱՅԱԳՈՐԾԵԱՆ ԴԱՆԻԷԼԸ, ՆԵՐԿԱՐԱՐԵԱՆ ՎԱՐԴԱՆԸ ԵՒ ՄԵՍԸՐԼԵԱՆ ԳՐԻԳՈՐԸ։

Օրինակելի՝ արգարադատութիւն ... Ամբողջ նահանգը ... ո՛չ, զարմացած չէ, այլ կը խնդայ ասոր վրայ։

Բանաբը լի են քաղաքէս, Այնէն, Բինկեանէն, Տիվրիկէ, Քարբերդէն հարիւր հարիւր յետոյ բանտարկեալ ունինք, անօթի, ծարաւ, մերկ բանտերն ու բակերը թափ ուած։

Պօտերս երեք բանտարկեալ ալ Պօլիս ուղարկուեցան։ Հետաքրքրական է իմանալ ասոնց Պօլիս տարուելու պատճառը։ Չորս հինգ ամիս առաջ քաղաքիս դուրսը կը վերադարձին (ձեռքէն) և կը կողոպտուի մի թուրք։ Մի վնաս համարաւ գող դեռ նոր բանտէն ելած և ռուսականի պաշտօն ստացած՝ Փիլիկ Բացգլուխեան՝ կը մատնէ իր երեք թնամիները։ Երբ տեղական կառավարութիւնը կուգէ զանոնք արձակել, մէկ ալ նայիս հեռագիր կուգայ Պօլիս ուղարկել։ Պատճառը՝ Պատճառը այն է որ կողոպտուածը մի ինչ որ ծանօթ պալատական պաշտօնեայ կուենայ, ահա ասոր խաթերին չը գպնելու համար։

Պօտաւորապէս մի տարի առաջ վիճակիս համազու-

մար ժողովը դիմած էր պատրիարքարան տան և ութ յոդում էր բաղկացնող մի բողոքագրով, ուր մասնացոյց եղած էին պաշտօնէից ապօրինութիւնները: Յիշեալ բողոքագիրը կը վերջանար հետեւեալ խօսքերով. «կամ մի միջոց ցոյց տալ որով կարող լինինք ապօրինութեանց առաջին տանու և կամ մի տեղ, ուր կարող լինինք ամբողջ քաղաքով գաղթել»:

Կոնգրակներու համալուսուր խմբագիրը չկրնի թէ «անխելահաս, ստահակ» համարելով յիշեալ բողոքը, չը պատասխանեց:

Վերջերս հայ ու տաճիկ աղնուականները (հարուստները) համազումար ժողով կազմեցին խորհելու համար թէ ի՞նչ միջոցներով կարելի է յաղթան առաջն առնել: Գայմագամը, մի ճիգովիտ արաբ՝ իր ցեղի վասակը, ցրր ունց ժողովը առանց թողելու որ եղբակացութեան յանգին:

Տեսնելով այն տաղտալը որ կը տիրէ քաղաքիս վրայ, չորս ամիս առաջ մի բողոքագիր ուղարկուեցաւ պալատ: Պատասխան չառնելով՝ ամիս ու կէս առաջ ալ տոնանք ման բողոքագրեր ուղարկուեցան զեսպանայ, պատրիարքարան ու պալատ երկու հաղարէն աւելի ստորագրութեամբ (պատճէնը յատաճիկայ սուրհանդակով կուղարկեմ վաւերացեալ բոլոր թաղային խորհուրդներէ):

— Սա վերջին դիմումն է, — կըսէ ժողովուրդը:

Կառավարական հայ պաշտօնեաները իրենց հրամարա կաններն են տուած:

Սահասարակ մտքերը վերջին ծայր յուղեալ են. ո՛չ որ զիտէ թէ վաղը ինչ կրնայ պատահիլ Քաղաքիս և իր շրջակայից կըսպասէ մի մեծ արեւնահեղութիւն: Հարուստ թէ աղքատ, մեծ թէ փոքր, աղայ թէ աղջիկ, — բոլորն ալ մի տենդային դրութեան մէջ կը գտնուին: Հարակոյս չը կայ որ կառավարութիւնը մօտ օրերս պիտի յեղափոխէ քաղաքը իր հեռաւոր շրջակայներով: Հինգ վից նահանգներ, որոց հետ միայն յարաբերութիւն ունինք: Սմնուրիք կը տիրէ նոյն զանգաւոր, նոյն դժգոհութիւնը, նոյն յուզումն ու զրգուածը: Ապահովութիւնը բանտի մէջն է մնացած...

Երբեք տեսնուած չէ մտքերու այս տեսակ յուզում: Արաբիկը նման է մտող հրարուխի. ամեն վարկեան անհամբեր կսպասենք մեծ կոտորածին:

Եւր սերնդէն մէկը.

Յ.Գ. Խնդրեմք հաշակել որպէս լրտես հետեւեալ անձ նաւորութիւնները Զաքար Մալուսմեան, Գրիգոր Խէրպէեան (Ֆրանսերէնի ուսուցիչ, Սեբաստիոյ ճեղւիղներու գալոցէն վիպեալ), Մարտիրոս Եաղբճեան, փաստաբան, որ այժմ Պօլիս կը գտնուի, Փիլիկ Բացգլուսեան, ատաղձագործ, Կարապետ Ֆերմանեան և Աւետիս Կէօղիւ. Պէօյիւքեան (սա մէկ աշբուկայր է):

— . —

* Տես տոյն համարի նամակը Կ. Պօլսից:

Ս. Խ.

Սեբաստիա, 18. 30 յունար 1892.

Գաւառիս հարաւ արեւմուտք գտնուող Փափախիւք կոչուած պարսկական բարբարիկ զաղթականութիւնէն հարիւր յիսուն երկու հարիւր հոգոյ մօտ զըր. սէր. տարի խումբ մը կաղմած են, ընդ հրամանատարութեամբ այդ ցեղի Միհր - Սւլիս, որը կը պատրաստուին տապաւնակաւորի վրայ գալու, թէև հոս այնպէս լուր հանած են թէ Երզնկայ պիտի երթան, հոն Համիտիէի նորակազմ գունդին միանալու. բայց հաւաստի աղբիւրէ հասկցուած է թէ պատրուակ մ'է գալ Սյստեղի կառաւարութիւնը բացի այդ խումբի ունեցած ազգամթերքէն, իր կողմէ ալ պէտք եղածը տուած է:

Պօլսէն տեղւոյս կուսակալին կը գրեն թէ ի՞նչպէս կըլլայ որ ամեն անգամ «Հնչակի» մէջ յօդուածներ կան Սեբաստիայէն, մինչդեռ զուք կըսէք թէ լաւ կը հսկենք: Սյս յանգիմանութեան համար Սեբաստիոյ կուսակալը հիւպատոսաց և ճիզուիթաց նամակներուն վրայ կասկածեցաւ թէ հայերը իրենց թզթակցութիւնը անոնց միջոցաւ կը զրկեն: Այդ պատճառաւ բոլոր եւրոպական թէ՛ եկած և թէ՛ գացած նամակները կը քննեն:

Անցեալ շաբթու ի Պօլիս թուրք և հայ թերթերու մանրալրոց մէջ կարգացուեցաւ թէ «Սեբաստիոյ երկրագործական զրամատան տնօրէն Ահմէտ Կէճաթ էֆէնտի ի Սինապ բերդարգելութեան գատապարտուած է զործած զեղծումներուն համար»: Իրեւ պաշտօնեայ երբ կանուանարկուի և կը գատապարտուի զեղծումներ գործած ըլլալու անունով, թերեւ այսու թուրք կառավարութիւնը կարծել տայ և կլլենք օտարներու թէ հետաւուած է իր երկիրը ու կառավարական պաշտօնէից անուղղայ ընթացքը շտկելու: Սակայն ահա մենք պարզենք հոս որ այդ զեղծումներ ըսուածն մի քանի աղատամտական խօսքեր են և ուրիշ ոչինչ: Թուրք մէքլիսի մը կեր ու խումբի առնեն երբ գինւոյ և ողելից ըմպելիաց վրայ խօսք կը բացուի, Կէճաթ էֆէնտի գինւոյ օգտակարութիւնը և բազաղրութիւնը զիտականապէս բացատրելէ վերջ՝ կը յաւելու նաեւ, որ եթէ Մուհամմէտ արգիլեց զայդս մահմետականաց՝ միայն Արաբիոյ համար էր, և թէ պէտք է որ մենք (մահմետականք) ալ մեր կարգ մը նախապաշարումներէն զուրս ելլելու և դարուս ուղոյն ու պահանջներուն յարմարելու ենք, ինչպէս որ Մուհամմէտ ալ իր ժամանակի նախապաշարմանց գէմ բողոքով մ'էր և այլն և այլն: Սորա այս խօսքեր իր ընկերակից պաշտօնեայք կը մեկնեն՝ որպէս թէ Մուհամմէտ բողոքական (փոթէստան) եղած ըլլայ, և թէ ինք՝ Կէճաթ է. ֆէնտի բողոքական քրիստոնեայ մ'ըլլայ: Բայց Կէճաթ էֆէնտի այդ խօսքեր միայն առիթ մը եղած են քաղաքիս շատ մը պաշտօնէից, իմիջի այլոց ոստիկանապետի և կուսակալի — զայն չարաչար տապալելու, զի այս անձ արգարե լուսամիտ և արդարասէր մէկն լինելով, չէր վարաներ ամեն պարագայից մէջ թուրք պաշտօնէից գործած զեղծումներն իրենց ճակտին դարնել, մանաւանդ երբ

յականէ անուանէ կը պախարակէ ոստիկանապետ Խիւսիս Բեւ փաշայի և կուսակալ Մէմուռէ պէյի երկուքի միջև կաշառակերութեան ընկերակցութիւն և գաւազնէ կազմելու Մենք այսու նմուշ մը տալ կուզենք թէ արգելօր թուրք ժողովուրդն գէթ այսօր փոքրամասնութիւն մը չը զգար ու կոյր է տեսնել այն տէնէքե. բռնաբարութիւնները, որք ի գործ կը զնեն նոյն իսկ հարազատ ժողովրդեան վրայ ալ, որոյ մէջէ կը լսուին խուլ բողբոջ ձայներ, զգուանք, տրտունջներ, և այդ ճամբու մէջ զոչնչ ալ պահապան իւր մի կրնայ չը հաւատալ որ մի օր ալ յեղափոխական գաղափարք ընդարձակ ծաւալակոծութիւն չը գործեն այդ ժողովրդեան մէջ՝ որ չը խորտակէ իր հարազատ երկաթի ծանր բռնութիւնը:

Կոչնակ Սերաստիոյ .

Կ. Պոլիս, 8 մարտ 1892 .

Արարկիրէն երկու հազարիչափ ստորագրութեամբ ելնք հանրագիր եկած է Պոլիս, որոյ մին սուլթանին գրկուած է ուղղակի, մին մեծ եպարքոսին՝ չէ վատ փաշային և մին ալ ազգային պատրիարքարանու Այս հանրագրով կը բողբոջեն Արարկիրի մէջ եղած ձերբակալութեանց և խուզարկութեանց վրայ, ըսելով թէ ի զուր տեղ անմեղ հայեր կը ձերբակալուին, կը շարժարտին և այլն և այլն, պատճառարանելով թէ հայեր կընեն ամեն մարդատալ նախնիք, հրձիգութիւնք, աւարատութիւնք, Մինչդեռ այս բանք ընողներ ոչ թէ հայեր են, այլ կառաւ վարակած պաշտօնեայր, ստախկաք և այլք, որոյ նախ տակն է այս մեթոտներով ժողովուրդը կեղեքել և հարստահարել ու գրամ չորթելու Սուախ, — կըսեն, — այն հանրագրով կը պահանջենք որ բողբոջին անկախ մարդիկներ գան, քննութիւններ բանան և մեր բողբոջներ մը տակ ընեն Ահաւասիկ սոյն բողբոջէք ձեզ ուղղակի այս երեք հանրագիր նման վեց օրինակ վեց մեծ տէրութեանց հաղորդուած են: Այս հանրագրերու վրայ սուլթանը շատ բարեկցած է և հրամայած է որ Արարկիրի տաշնարդ Եղնիկ եպիսկոպոսը երուսաղէմ քաղաք գրկեն. սակայն սա վերջինը կը հարցաւորէ թէ ի՞նչ յանցանք ունիմ: Հանրագրերու առթիւ հայոցմէ բազմաթիւ ձերբակալութիւնք տեղի ունեցան:

Արտուի թէ Պոլսէն Արարկիր զինուորական յանձնախումբ մը պիտի երթայ քննիչի պաշտօնով: Չենք գիտեր թէ ի՞նչ պիտի քննէ, կը կարծուի թէ այդ յանձնախումբը տեղայն զինուորական զիւրք պիտի քննէ և թէ նոյն տեղայն վիճակի վրայ մանրամասն տեղեկութիւնք պիտի բերէ, սուլթանին Նախ կըսուի թէ ինչը տասը ստախկաններ կը զրկուին Արարկիր, ուր թաղերուն մէջ պահակաւորներ պիտի հաստատուին, որք ցարդ գոյութիւն չունենին: Կը պատմուի որ նոյն բազմաթիւ մէջ մի ծաղրաշարմ գեղար պատահած է: Արարկիր գաղափարների վրայ մի յայտարարութիւն կը փակցուի ընդգէմ կառավարութեան, զոր չը կարենալով վերցունել գրանայց մասը սը. գրքով կտրելով կը գրկեն Քարրիբոյ Կերեկի այդ յայտարարութեան պարունակութիւնը շատ խիստ զրուած է եղեր, որ այդչափ կարեւորութիւն տուած են:

Թուէս երեք օր յառաջ աստ բերին երկու անձ, ուր Գահիրէն եղիպտական զօրքի հին զգեստներ կը փոխադրեն եղեր Արարկիր՝ ծախելու համար: Սակայն կատարութիւնը Սամանի նաւահանգիստը համակարգէ կը գրուէ այդ իրեղէնները և Պոլիս կը տեղեկացնէ, որոյ վրայ թէ՛ զգեստները և թէ՛ մարդիկ Պոլիս բերուելով կը բանտարկուին: Այսպէս թուրք կառավարութիւնը ստուերներու կը հետեի այժմ:

Պոլսոյ Եկնի. Գափու թաղին մէջ մի հրդեհ ծագելով՝ ջրհանկիր զօրայ անհոգութեամբ հարիւր բռն և հարիւր երեւոյնի չափ տուն այրուեցաւ, մինչդեռ կարելի էր տան և հինգ բռն տուն փնտաւելէ վերջ մարդի հրդեհին Բայց այս պարագայիս մէջ ալ առ հոյն ունեցած վառուէր ատելութիւնն երեւան բերին, փոյթ եռանգն չը ջանալով մարդ կրակն, այլ անհոգ շարժմամբ այնչափ հայոց թշուառութեան պատճառ զարձանու Միթէ այդ թուրքերէն վար կը մնայ անխղճութեան կողմանէ: Աւելի ևս պատրիարքը, որ հինգ վայրկեան միջոցով հետու գտնուելով՝ երբ իրեն կիմացունեն, որ Եկնի. Գափուի բազմահայ թաղը հրդեհ ճարակ կը լինի և՛ կըսեն թէ՛ սրբազան, կրակի վայրը գնանք խեղճերուն օգնենք, նա անտարբեր կերպով կը պատասխանէ՝ վաղը տուն է (այսինքն վարդանանց տանք), պէտք է պատկիմ որ ան հանգիստ չը լինիմ:

Նախնիքայ շարքուն Բաղուէն մեզ կը հասնի հաւատարմագիրք քաղաքում հետեւեալ գոյութեան գեղքը, որ պատահած է շատ ու գեղքին մէջ:

Առաջինները գիւերայն կը կոչուուին թաղածոնց տան տմբոջ կահ կարասիքն և ձմրան համար շոնմարանած տանտալ: Այն առաջիններն են նոյն գիւղի մերձ ցանրոյ Քրմեցիք, որ բնակող առաջակապետներն են: Գաւառ և Աղիք:

Գիտուի .

Մաշ, 21 գեկտեմբեր I 91 .

Սգեբոյցեան Մկրտիչ ազան (փոխտմնի), Արագլի գեղի բէխ Ղազարն, Սհան և Գեորգն, Շմլակ գիւղի բէխ Սհանին և բազեղցի շարքի Միսակի մասնաւորութեամբ երկու տարիէ հետէ կը հեծեն բանտի մութ տնկիւնները՝ առանց գէթ նախնական հարցաքննութեան մը: Մասնիչ բէխ Սհան գործով քաղաքը գնացած և վերադարձած միջոցին՝ իր մահացուցիչ հարուածն ընդունելով՝ առն համակէ հասկ ուրեմն վեցի իր վերջին շուն չը: Յիշատակն մասնաւոր անիծիւք եղիցի:

Հարկահանք բոս առաջնոյն բնիկ թիւրքերէն չեն, զի թեթեւ բաններ կը համարուէին տանոց հասցուցած անհամար աղետք և խոգմութիւնք, ուղղելն կրնար գոհացնել իրենց բռնապետ տէրր, այժմ լաղերէ և չէրքէտներէ գրուած են այդ կարգի պաշտօնեայր, որոնք քաջ գիտնալով թէ յատկապէս անգթութիւնք գործելու հրաւիր

աժժ են յայդմ ծառայութիւն, յաճախ զիւզերէն չեն ել
լեր, կը կախին, կը հարուածեն և կը բռնաբարեն հայ
կանանց պատուը: Կը շրջնցեն իրենց հետ մնալաճառ մ
ևս. ո՞ր մարդ որ չը կարողանայ նախորդ և յաջորդ տա
րիներու արոց հաշիւը ժախել, տնոր արտը կամ կովը՝
ինչ որ մնացած է իր անշարժ գոյքերէն՝ վաճառել կուտան
և կ'անոն, եթէ հինգ - տասը զոճեկան աւելնայ հայուն
ափին մէջ զայն ևս կը յափշտակին իրենց ճամբու ծախ
քը հաշուելով: Այլ այնուհետև ուրիշ միջոց չը մնար հա
յուն ապրելուն, երբ կը տեսնէ թէ իր ափ հողն ևս իր
ձեռքէն գնացած է, որով կրնար բնականական աճեցողութեամբ
բարգաւաճել յառաջ երթալ, յուսաւատա՞նք կ'անու
իր տնտեսող, նօթի ու տկլոզ զաւակունք և կը կորչի յօ.
տար ախարհ:

Այս բերան հարկահանք չափեւով, ձեւելով կը հասնին մինչեւ Պոմոս, ուր կը հրամայեն որ իրենց ուղած խորտ արկներ, առանձին, առանձին սենեակներ ըստ իրենց հաճոյց պատրաստուին և թէ բոլոր տուրքեր մէկ ժամու մէջ հատարուին և իրենց յանձնուին, եթէ ոչ, մենք գիտենք կըսեն գիւզին բէխին: Աս առաջին առաջարկութիւնները կը մերժէ, իսկ տուրքերու մասին՝ կէսը նոյն առան և միւս կէսը առեւամանակ մը վերջ մճարելու պայման մը որոշէ, որոյ վրայ կը կատարին շէքքէս հարկահանք և բէխը տան սխռէն ամբողջինդ պրկելով՝ կըսկսին ձեծիկ ու թըքել: Այսու ամենայնիւ երբ անկարելի կը լինի բէխի առեւած որովման ձեւին վրայ նոյն փախխտում տալ, կը բռնեն գիւզին խնը կին, երեսները մուր կը բռն և կը բերեն քաղաքը ինախափախ հայոց, սակայն քաղաքին դեր, առաջնորդ՝ Ներսէս վարդապետ Խաթախանեան, տեսնելով հայ կանանց պատուոյն այն աստիճան սուղութիւնը, անմիջապէս աշգոս զեկուցում մը կընէ փառային ըսելով թէ, «եթէ չէք ուղեր որ հիմա երկու դրացի ազգաց մէջ արեան հեղեղներ հոսին, կը յանձնէք հայոց առաջնորդարանին»: Փառան նախատեսելով զկայքէն դալիք հետեւանքը՝ երկու ժամէ վերջ կ'ինները առաջ նորդարանին կը յանձնէ:

Թիւ 1 (Թիւ առան), շէկերն վառեցին հայտ մը հա
րիւր բարդ օրան, ուրիշ հայտ մ' եւ մարտը լի խոտով,
Եւ մեկ գիւղացիներն՝ իրենց այգեաց աստանորդատրոց
հոտնյատկուած եւ հնդապատկուած լինելուն պատճառաւ,
բոլոր խաղողին տունկերն արժուատիլի ընել ստիպուե
ցան:

Խառն գիտ. — Սյուզդալիյի մէջ երկու տարիէ ի վեր հաստատուած էր յանձնախումբ, զը ընդ հսկողութեամբ Խառն գիտ. վարժարանի, որ զիսկին նորակառոյցս, երրորդութեան եկեղեցւոյն վերաշինութեան պէտքերը կը հայթայթէր։ Վերջոյնեալ մեռած Օհաննիս վասն թեմալի ձերբակալուեցան անոնցմէ մի քանիներ, իսկ Խառն գիտ. վարժարանն զարոյցը երեսն վրայ ձգած վախճան։

Վարդգեսն Իսկեն երիտասարդ մը գաղաճն սայլով խոտ
քերած միջոցին՝ վեց քիւրզ գէժը կելլեն սպորմներու և
անոր եղները տանկելու չարամասթեամբ, բայց անվախ
երիտասարդն իր արդար իրաւունքը անոնց չը կերպունէ:

լու գիտաւորութեամբ հրաշանով չարաչար կը վերադառնանք մէ երկուրը եւ միւսներ կը վախճին գէպի զօրաց վրաններ օգնութիւն կանչելու: Զօրքերը երկու ծամ ու քառորդ հնաւորութեամբ գիւղը պաշարած կը կի նան եւ տեսնալով երկուստարկին խորձ գրած քաջութիւնը, նախանձով կը ձերբակալեն եւ կը գրկին քաղաքը, ուր անմիջապէս բանտը կը գրաւի Տիրին Վատար:

ՆԱԽԱԿ ԶԳԻՆԱՍՏԱՆԻՑ

Քաղաքում, 14 յունիսր 1892 .

Այդպէս օր քան ցայցիկը Փարայուս մեր տաճիկին քօնուշ
լաթօն և քօնառւէ կֆէնտին ըստ, թէ Պօլսէն հրաման
էցիր է խրենց, որ յոռի հողին մէջ եղած ֆուխարա —
այդքառ — խխանդ և անճար մնացած խաչերին անխորտ
փաշարութի տան, ճամբու խառչլուդ տան և խառօրեն
էրկիր։ Մէկէն մէկ սիրտս զարձաւ. ըսի՝ տա ինչ աղեկ
կառավարութեն ա մեր տաճիկն կառավարութենը, ա
ինչ օգտւած ու բարի մարդ է մեր սաւթանը, որ մըղ
խամար էգպէս հալախոր պէս կը մտածէ ու զմեր
դարդ կը խօքայ։ Մէկալ թարաֆէն ալ ըսի՝ տօ, առ ինչ
թափուր անաղ ու խաչ քաղի շուն ենք մենք, որ աճափ
աղեկութե տեսնուէն և տքը հալամ խխանութ ու ծուս
աչքով կիշկանք մեր սուլթանին։ Էսպէս ֆիքրներու
կտեղէն ի, երբ մէկէն ու մէկ միտքս կհաւ, որ քանի մը օր
տեսն մըր մամլաթեթէն մի թօպուն մտնչեր կհան ու էր
կրին զուլումները թաղիֆ կենէյին։ Լնոնք կըսէին, թէ
հիմիկ քիւրդերը աղեկ են մըղի խտ, ամմա կառու
վարութենը օր օրի վրայ վերկիններ՝ կաւելցունէ, թա
գէ՛ չը տեսնուած վերկիններ կը խանէ գուն ու զըմէն
էրկիրը քիւրդէն ալ գեշ կը թաղէն ու կը խեղտի։ Զըմեն
գեղերի մէջն ալ զարութենք լեցրել ա. ամոնք ալ գեղերի
մէջ սուլթանի պէս խրամաններ կընեն ու իրենց խա
մար կը թաղեն։ Այլ որ այ իշխանայ ազոնց գէմ կենալ,
կը բռնեն, կը կտպեն ու զայմագամին կը տանեն, ըսելով
որ «առ մարդը հուրումնիին խաղանութներէն ա»։ Լեդ
զաւումները անզաղար շառցած են, որ Մայ դարիւր
թէն էրթցողներն ալ շառցեր են. ամա փախող փախողի
էղեր ա մըր մամլաթեթը կըր աս բաները միտքս բերի
ու քօնուշ կֆէնտինն ըսածների խտ քովէ քով բերի,
չիարեցայ ու ճուր կորեցայ։ Էս ինչ թուոյու բաներ
կեղնին ախրբիս վրայ, զսղաթաճի սխալութիւնք. մէկ թա
րաֆէն զըմեն թուոյու զուլումներ կը խաղցունեն զմեր
զխտուն ու անանի կենեն, որ մենք կը թորենք զմեր
քուլֆաթ, զմեր տուն ու տեղ և դարբարութեն կը փա
խինք. մէկալ թարաֆէն ալ մըղի կըսեն թէ խխանդ ու
անճար մնացածներուն անխորտ էրկիր կը խառօրենք։
Էս ինչ խաղ ա, ինչ ճամպաղութենա, ինչ զաղար որ
ֆիքր ըրեցի, չը կըցեր էի խամկնալ։ Վերջէն սառախորտ
ըսաւ, թէ՛ էգանի բաներուն փօլիթ իքա կըսեն...
Լեդ խօսքը ես չը խառկանք, ամմա կնալէս զուլումիշ
կեղնիմ որ Լեդ ալ ճամպաղութենի մէկ ուրիշ շեխտը ըլ
լատ է...
Անցի Ահրէ.

